

برنامه‌ریزی راهبردی، به‌منظور توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین (محلات حاشیه‌نشین سیلاب، احمدآباد و یانوق دره سی تبریز)

حیدر فتح‌زاده^{۱*}

سیدسعید زاهد زاهدانی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۱/۲۴

چکیده

تدوین استراتژی مناسب برای توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین سیلاب، احمدآباد و یانوق دره سی شهر تبریز در ارتباط با شاخص‌های کالبدی-زیست محیطی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و مدیریت شهری برای برقراری عدالت اجتماعی در بین ساکنین شهر تبریز هدفی است که مقاله حاضر به دنبال آن می‌باشد. در این پژوهش سعی شد در چارچوب برنامه‌ریزی استراتژیک، عوامل قوت، ضعف، فرصت و تهدیدات محلات شناسایی و با تحلیل آن در قالب تکنیک SWOT، مناسب‌ترین استراتژی برای توانمندسازی محلات با بهره‌گیری از مدل QSPM، توأم با برنامه‌های اقدامی توانمندسازی معرفی گردد. روش مطالعه، توصیفی و تحلیلی بوده و اطلاعات موردنیاز با استفاده از پرسشنامه از ۲۵ نفر از کارشناسان سازمان‌ها و اساتید دانشگاه جمع‌آوری و نرمال بودن داده‌ها از طریق آزمون کولموگروف-اسمیرنوف انجام گرفت. تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات و تحلیل آن‌ها در تکنیک SWOT، نشان داد که شاخص‌های اجتماعی-فرهنگی مهم‌ترین عامل در توانمندسازی محلات می‌باشد. در بین ابعاد موردبررسی محلات، بعد قوت با مجموع امتیاز وزنی ۳/۴۵ و ضعف با ۳/۳۰، تهدیدات با ۲/۸۰ و فرصت با ۲/۲۷ مهم‌ترین عوامل در توانمندسازی محلات و استراتژی‌های رقابتی و تهاجمی با اختصاص دادن ۱۴/۶ از کل نمره عوامل (۴۸) و با میانگین امتیاز ۲/۹، مناسب‌ترین استراتژی برای توانمندسازی محلات می‌باشد. استفاده از توان بالای مشارکتی ساکنان محلات در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی در راستای سامان‌دهی بافت‌های فرسوده و بهسازی محلات با نمره ۳/۳، اجرای مانورهای بلایای طبیعی با رویکرد آگاه‌سازی ساکنین محله با نمره ۲/۸ و رعایت اصول فنی و مهندسی در ساخت‌وساز واحدهای مسکونی و نظارت دقیق مهندسان ناظر با نمره ۲/۳، مهم‌ترین برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات شناخته شد.

کلیدواژه‌ها: سکونت‌گاه غیررسمی، تکنیک، راهبردها، توانمندسازی، SWOT

۱- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز (* نویسنده مسئول)

۲- دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز

*: نویسنده مسئول

مقدمه و بیان مسأله

توسعه شهرنشینی مهم‌ترین تحولات اجتماعی ایران در نیم‌قرن اخیر بوده است. با کاهش ۳۹/۸ درصدی سهم جمعیت روستایی از جمعیت کشور در طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵ و افزایش نسبت شهرنشینی از ۳۱/۴ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۷۰/۴ درصد در سال ۱۳۹۰ (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲)، علاوه بر ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی-فرهنگی، نابسامانی‌های کالبدی-زیست محیطی، نارسایی‌هایی در توزیع امکانات اقتصادی، زمینه را برای توسعه و گسترش محلات حاشیه‌نشین در کلان‌شهرهای کشور فراهم نموده است (حیدری نوشهری، ۱۳۹۰: ۳۱). سکونتگاه‌های غیررسمی با ویژگی‌های مختلف اجتماعی از قبیل پایین بودن سطح سواد، سهم بالای مهاجرین روستایی ساکن در محله، فقدان مالکیت رسمی زمین (داداش‌پور و علیزاده، ۱۳۹۰: ۳۶)، ویژگی‌های اقتصادی مثل پایین بودن درآمد خانوار و وابستگی شدید به مشاغل ناپایدار (رفعیان و سیف‌الدینی، ۱۳۸۴: ۲۱)، ویژگی‌های کالبدی-زیست محیطی از قبیل توسعه بدون برنامه‌ریزی، مکان‌گزینی اغلب این سکونتگاه‌ها در لبه شهری و بر روی اراضی با شیب تند و ناهموار (احمدیان، ۱۳۸۲: ۲۷۷)، بی‌اعتمادی به تصمیمات مدیریت شهری و نارضایتی از عملکرد شهرداری و مدیریت شهری (شریفی‌نیا، ۱۳۹۰: ۱۳۰) به مهم‌ترین چالش مدیریت شهری در کلان‌شهرهای کشور تبدیل شده که نیازمند اتخاذ رویکرد نوین و جامع در برخورد با موضوع چندبعدی و پیچیده حاشیه‌نشینی می‌باشد.

مطالعات انجام‌گرفته شده در کشور نشان می‌دهد که در ایران ورود و استقرار سرمایه‌داری وابسته، توسعه و گسترش صنایع مونتاژ، مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری حاشیه‌نشینی در کلان‌شهرهای تهران، اصفهان، مشهد، شیراز، اهواز، کرج و تبریز بوده که عمدتاً از سال ۱۳۲۰ شروع و از سال ۱۳۴۱ به بعد با اجرای اصلاحات اراضی رشد بیشتری یافت (زاهد زاهدانی، ۱۳۶۹: ۲). غالب بودن مهاجرین روستایی و عشایری ساکن در محلات حاشیه‌نشین، پایین بودن درآمد خانوارها، عدم تمایل به سرمایه‌گذاری در مسکن به دلیل تصرف غیرقانونی، تظاهر بیشتر ناهنجاری‌های کالبدی محلات حاشیه‌نشین، مهم‌ترین وجه تمایز محلات حاشیه‌نشین از سایر محلات شهری می‌باشد (ربانی و وراثی، ۱۳۸۸: ۹۳).

برخورداری شهر تبریز از ویژگی‌های منحصربه‌فرد تاریخی، جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، استقرار و توسعه صنایع مونتاژ در حواشی شهر، زمینه را برای جذب جمعیت مهاجرین روستایی فراهم نموده و این امر باعث توسعه و گسترش حاشیه‌نشینی در این شهر به مانند سایر کلان‌شهرهای کشور شده و مدیریت شهری را چالش‌های اساسی و پیچیده‌ای در ارتباط با شاخص‌های کالبدی-زیست محیطی،

اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی مواجهه نموده که نیازمند برخورد جدی با موضوع می‌باشد. به طوری که در سال ۱۳۹۴، ۲۴/۴ درصد (۳۸۴۱۰۷ نفر) از جمعیت ۱۵۷۷۳۶۶ نفری شهر تبریز حاشیه‌نشینان تشکیل داده که در دوازده محله این شهر و عمدتاً در دو پهنه شمال و جنوب شهر توزیع یافته‌اند. کوچک بودن و فشردگی واحدهای مسکونی و استقرار آن‌ها بر روی اراضی و دامنه‌های پرشیب کوه عون بن علی و دامنه تپه یانوق دره سی، پایین بودن درآمد خانوارها، اشتغال در بخش غیررسمی، پایین بودن سطح سواد و امکانات و خدمات شهری از مهم‌ترین مسائل و مشکلات محلات حاشیه‌نشین شهر تبریز به مانند سایر محلات حاشیه‌نشین کلان‌شهرهای کشور بوده که نیازمند طراحی استراتژی مناسب برای کاهش مسائل و مشکلات محلات توأم با تدوین برنامه‌های اقدامی هست.

عطف به مطالب بیان‌شده، به‌طور کلی مقاله حاضر با تحلیل عوامل درونی (قوت و ضعف) و عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدات) شاخص‌های کالبدی - زیست محیطی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی محلات در قالب تکنیک 'SWOT، به دنبال ارائه پاسخ به این سؤال هست که کدام استراتژی برای توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین تبریز در چارچوب استراتژی QSPM^۲ مناسب‌تر هست. در نهایت پس از تعیین استراتژی مناسب توانمندسازی محلات در چارچوب برنامه‌ریزی استراتژی، برنامه مداخله‌ای و اقدامی توانمندسازی محلات در دوره‌های زمانی در دوره‌های زمانی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت به چه صورت خواهد بود.

پیشینه تحقیق

مطالعات و تحقیقات داخلی و خارجی متعددی در زمینه حاشیه‌نشینی و توانمندسازی حاشیه‌نشینان صورت گرفته که در بین آن‌ها به برخی از پژوهش‌ها به شرح زیر بیان می‌شود. نقدی در پژوهشی تحت عنوان حاشیه‌نشینی چالشی فراروی توسعه پایدار شهری به علل، مکانیسم و پیامدهای و پیامدهای حاشیه‌نشینی در شهر همدان پرداخت. نتایج تحقیق نشان داد که بخش عمده‌ای از اسکان غیررسمی همدان ناشی از مهاجرت‌های روستایی-شهری بوده و حاشیه‌نشینان از شهر و محله زندگی خود رضایت بالایی ندارند و از احساس تعلق شهروندی پایینی برخوردارند. بهبود زیرساخت‌های فیزیکی محله مهم‌ترین اولویت آن‌ها برای بهبود وضعیت زندگی‌شان محسوب می‌گردد (نقدی، ۱۳۸۵: ۲۱۳). زالی و پورفتحی در سال ۱۳۹۰ به بررسی تحلیل وضعیت اقتصادی، اجتماعی

1. Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats
2. Quantitative Strategic Planning Matrix

و کالبدی محله‌های حاشیه‌نشین اهر با استفاده از روش میدانی و تکنیک SWOT پرداخت. نتایج تحقیق نشان داد که بیش از ۹۰ درصد ساکنین محلات از روستاهای شهرستان اهر به این محلات مهاجرت نموده‌اند. تحلیل اطلاعات در قالب تکنیک SWOT نشان داد که به‌رغم وجود تهدیدات جدی و ضعف‌های اساسی از قبیل بالا بودن درصد بیکاری، عدم امکانات مالی ساکنین محله در بهسازی محله، پایین بودن سطح سواد و امکانات بهداشتی، کم‌عرض بودن معابر و بالا بودن جرائم، فرصت‌های از قبیل تمایل شهرداری به ساماندهی محله، وجود حس مشارکت جمعی بالای در بین ساکنین محله برای ساماندهی محله و اعتماد بالای همسایگان به یکدیگر در توانمندسازی ساکنین محله می‌تواند مؤثر باشد (زالی و پورفتحی، ۱۳۹۱: ۱۰۳-۹۵). پیری و همکارانش در سال ۱۳۹۱ به بررسی امکان‌سنجی به‌کارگیری رهیافت توانمندسازی در ساماندهی سکونت‌گاه‌های غیررسمی با استفاده از تکنیک SWOT در گلشهر مشهد پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که ظرفیت‌ها و پتانسیل‌هایی که ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی دارند در صورت فراهم شدن زمینه امکان ظهور و بروز این توانایی‌ها، می‌تواند در بهبود شرایط اجتماعی، اقتصادی و شرایط کالبدی محله مؤثر باشد. این توانایی‌ها، فرصت‌هایی هستند که هر برنامه‌ریز باید از آن‌ها به عنوان سرمایه‌هایی در راستای پایداری توسعه شهری استفاده نمایند (پیری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳۲). احد نژاد روشنی نیز در یک مطالعه میدانی به بررسی اسکان غیررسمی و توسعه پایدار شهری، چالش‌ها و پیامدها آن در بین محلات حاشیه‌نشین شمال شهر تبریز پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که ۸۶/۹ درصد شکل‌گیری اسکان غیررسمی شهر تبریز ناشی از مهاجرت روستایی بوده و ۷۹/۵ درصد ساکنین محله از احساس تعلق شهروندی پایینی برخوردار هستند (احد نژاد روشنی، ۱۳۹۲: ۱۴۵). رضایی و کمانداری در مطالعه میدانی به بررسی و تحلیل علل شکل‌گیری حاشیه‌نشینی در محلات سیدی و امام حسن شهر کرمان پرداخت. نتایج تحقیق نشان داد که مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری حاشیه‌نشینی محلات فوق، مهاجرت از محیط‌های کوچک روستایی-شهری هست که خود ناشی از دافعه‌های اجتماعی-فرهنگی و جاذبه‌های اقتصادی و اجتماعی بوده است. پایین بودن سطح سواد، درآمد ناکافی، اشتغال ناپایدار، نامناسب بودن سطح بهداشت محلات از مهم ویژگی‌های بارز ساکنین محله فوق هست (رضایی و کمانداری، ۱۳۹۳: ۱۳۹). آدوسومیلی در مطالعه‌ای به بررسی ساماندهی و بهسازی زاغه‌های در سال ۱۹۹۶ در حیدرآباد باهدف پاک‌سازی و بهسازی زاغه‌ها، بهسازی محیط‌زیست، طرح مسکن قشر فقیر، توسعه اجتماعی در ابعاد رفاه کودکان و زنان، تولید اشتغال و ایجاد انگیزه لازم و سازمان‌دهی و هم‌راستا نمودن قشر فقیر با سایر نقاط شهری پرداخت. نتایج نشان داد که استفاده از توان و ظرفیت‌های محله در افزایش مشارکت

اجتماعی ساکنین در بهسازی محله، اجرای برنامه‌های توسعه محلی، کنترل آسیب‌های اجتماعی محله، بهبود مداوم و مستمر کیفیت زندگی افراد محله نقش مهمی دارد (آدوسومیلی، ۲۰۰۱: ۲۳-۲۲). بررسی پیشینه تحقیق بیانگر این هست که مطالعات انجام‌گرفته شده در زمینه توانمندسازی حاشیه‌نشینان موضوع را بیشتر با تأکید بر یکی از جنبه‌های عمدتاً از جنبه کالبدی محلات حاشیه‌نشین را محور مطالعاتی خود قرار داده یا اینکه در بررسی توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین در قالب تکنیک‌های SWOT و QSPM، نرمال بودن داده‌ها را و تفاوت میانگین ابعاد عوامل درونی و بیرونی را موردسنجش قرار نداده‌اند و روش‌شناسی مناسبی از نحوه انتخاب استراتژی توانمندسازی محلات و برنامه اقدامی توانمندسازی محلات ارائه ننموده‌اند. همچنین محققان در نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها تحقیق بیشتر به جنبه ذهنی تأکید داشته‌اند. در مقاله حاضر سعی شده با بهره‌گیری از نقدهای وارده شده بر مطالعات انجام‌گرفته و انتخاب رویکرد سیستمی و تحلیل عوامل درونی و بیرونی تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات در قالب تکنیک SWOT و QSPM مناسب‌ترین استراتژی برای توانمندسازی محلات توأم با برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات در دوره‌های زمانی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت از بطن یافته‌های تحقیق با تأکید تحلیل کمی عوامل درونی و بیرونی ارائه شود.

مبانی نظری

حاشیه‌ها و سکونت‌گاه‌های غیررسمی پاشنه آشیل مدیریت شهری جدید به‌ویژه در کلان‌شهرها، ازجمله چالش‌های اساسی شهرنشینی پایدار محسوب می‌گردد (نقدی، ۱۳۹۲: ۳۵) همین امر باعث شده که صاحب‌نظران و اندیشمندان از نحله‌های مختلف، رهیافت‌ها و رویکردهای متعددی برای حل مسئله حاشیه‌نشینی و برخورد با معضلات حاشیه‌نشینی ارائه شود. در این راستا، نظریه‌پردازان دیدگاه لیبرال معتقدند که این مکان‌ها را باید به حال خود رها کرد تا دست‌های نامرئی بازار چاره‌ای برای آن‌ها پیدا نماید (سلطانی، ۱۳۸۲: ۴۰). این دیدگاه به ریشه‌یابی و شکل‌گیری این سکونتگاه‌ها نمی‌پردازد (شکویی، ۱۳۸۵: ۲۴۸) و پدیده حاشیه‌نشینی را جزء الزامات جامعه صنعتی می‌دانند (سلطانی، ۱۳۸۲: ۴۲). به‌طور خلاصه دیدگاه لیبرال پیدایش این سکونتگاه‌ها را از تبعات نظام جهانی موجود می‌انگارد (پیران، ۱۳۷۳: ۹۷)؛ و طرفداران آن تا ابتدای دهه ۱۹۷۰ معتقد بودند سکونتگاه‌های غیررسمی پدیده‌ای گذار هستند که با توسعه اقتصادی می‌توان بر مشکل آن‌ها فائق آمد (بخش سکونتگاه‌های غیررسمی سازمان ملل متحد، ۲۰۰۳: ۱۲۹). دیدگاه رادیکال رویکرد

دیگری بود که فرایند کلی ادغام اقتصادهای جهان سوم در اقتصاد سرمایه‌داری و قطبی شدن جوامع در قالب مرکز و حاشیه و قطبی شدن درونی جوامع یعنی اقلیتی ثروتمند و اکثریتی فقیر است؛ و تحلیل رشد اجتماع‌های غیررسمی خارج از تحلیل فرایندهای نظام سرمایه‌داری ممکن نیست (ایران‌دوست و صرافی، ۱۳۸۸: ۶۶).

در اواخر دهه ۱۹۸۰ راهبرد توانمندسازی با تأکید بر محتوای اصلی این سکونتگاه‌ها که انسان و فعالیت‌های او است مطرح گردید. طرح راهبرد توانمندسازی و پذیرش آن در نشست سازمان ملل متحد، انقلاب بزرگی در مطالعات حاشیه‌نشینی و پارادایم‌های مربوطه به مطالعات شهری بود (کریتمن، ۱۹۹۷: ۳۲۱). راهبرد توانمندسازی مناسب‌ترین راه‌حل در ساماندهی حاشیه‌نشینی است (صرافی، ۱۳۸۲: ۲۷۱)؛ که به دنبال بهبود شرایط زندگی جوامع فقیر می‌باشد و به مردم این فرصت را می‌دهد که محل زندگی خود را با توجه به نیازهایشان بهبود بخشند (قرخلو و میره، ۱۳۸۶: ۱۱۷). بدین ترتیب راهبرد توانمندسازی در کنار ارتقای کالبدی-زیست محیطی، توجه خاصی به جنبه‌های انسانی سکونتگاه‌های غیررسمی دارد و با تأکید بیشتر بر رفع ناتوانایی‌ها و کم توانایی‌های افراد در ابعاد ذهنی و جسمی به دنبال بسط توانایی‌های فقرا برای "مشارکت^۱"، "مذاکره^۲"، "تأثیر"، "کنترل" و "مسئولیت‌پذیری^۳" نهادهایی است که بر زندگی‌شان تأثیر می‌گذارند (نارایان، ۲۰۰۲: ۱۴).

مقایسه رویکرد و اصول توانمندسازی با رویکردهای قبلی مرتبط با موضوع حاشیه‌نشینی بیانگر این هست که رویکرد توانمندسازی مبانی پارادایمی متفاوتی را از بعد معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و روش‌شناسی در برخورد با موضوع حاشیه‌نشینی ارائه می‌نماید. دلیل این امر داشتن جهت‌گیری معین، دیدگاه خاص و ایدئولوژی مشخصی است که طرفداران توانمندسازی بدان تأکید دارند. استفاده از رویکرد سیستمی، دخیل دادن شاخص‌های کالبدی-زیست محیطی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و مدیریت شهری در برقراری عدالت اجتماعی، تأکید بر مشارکت ساکنین محلات در تصمیم‌گیری‌های محله، تدوین سیاست‌های مبتنی بر کاهش نابرابری در دسترسی به خدمات شهری، اتخاذ رویکرد انسان‌مدارانه در حل مسائل و مشکلات محلات حاشیه‌نشین باعث شده که از رویکرد فوق به‌عنوان واکنشی علیه رویکردها و پارادایم‌های تک‌بعدی در مطالعات حاشیه‌نشینی یاد برده شود. (رفیعی، ۱۳۸۸: ۱۷-۱۶).

-
1. Participation
 2. Negotiation
 3. Accountability

محدوده مورد مطالعه

محلات حاشیه‌نشین سیلاب و احمدآباد از منطقه ۱۰ شهرداری تبریز با مساحتی در حدود ۱۵۵ هکتار که در شمال تبریز و جوار اتوبان پاسداران و دامنه کوه عون بن علی قرار گرفته و بیش از ۷۳ درصد از ساکنین این محلات را مهاجرین روستایی شهرستان اهر و ورزقان تشکیل می‌دهد محلات فوق به همراه، محله یانوق دره سی نیز با مساحتی در حدود ۶۷ هکتار که در جنوب شهر تبریز و در حواشی اتوبان شهید کسائی قرار گرفته، محدوده پژوهش تحقیق فوق را تشکیل می‌دهد. عمده شکل‌گیری محلات فوق از سال ۱۳۴۰ به بعد بوده و در شکل‌گیری آنها مهاجرین روستایی بیشترین تأثیر را داشته‌اند. این محلات ۲۳/۲ درصد از جمعیت حاشیه‌نشین شهر تبریز (۳۸۰۱۰۷ نفر) را به خود اختصاص داده و به دلیل برخورداری از مسائل و مشکلات عدیده اجتماعی و اقتصادی چالش‌های اساسی برای مدیریت شهری شهر تبریز در زمینه‌های کالبدی-زیست محیطی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی ایجاد نموده که نیازمند برخورد جدی و همه‌جانبه است.

روش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نوع روش توصیفی و تحلیلی و تکنیک تحلیلی مورد استفاده SWOT و QSPM بوده است. در راستای دستیابی به اهداف تحقیق، چهار مؤلفه اصلی کالبدی-زیست محیطی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و مدیریت شهری شناسایی و ۲۱ عامل به عنوان نقاط قوت، ۲۲ عامل در بعد نقاط ضعف، ۱۹ عامل برای نقاط فرصت و ۱۷ عامل برای بعد نقاط تهدیدات محلات جهت تحلیل انتخاب گردید. داده‌های تحقیق از ۲۵ نفر از کارشناسان سازمان‌های مرتبط و اساتید دانشگاه با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری و نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگورف-اسمیرنوف (کلانتری، ۱۳۹۴: ۱۵۶) انجام گرفت. با محاسبه ضریب همبستگی و آزمون تفاوت میانگین بین ابعاد عوامل درونی و بیرونی و استراتژی‌های برنامه‌ریزی و با دادن وزن به هر یک از عوامل و تشکیل ماتریس ارزیابی کمی عوامل داخلی (IFE) و عوامل خارجی (EFA)، مناسب‌ترین استراتژی برای توانمندسازی با بهره‌گیری از مدل QSPM انتخاب گردید. جهت تعیین نمره هر یک از عوامل داخلی و خارجی از روش دلفی استفاده و نمره‌ای از ۴ تا ۱ به متغیرها داده شد که عدد ۴ به معنای واکنش بسیار عالی، عدد ۳ واکنش از حد متوسط بالاتر، عدد ۲ واکنش در حد متوسط و عدد ۱ به معنی واکنش ضعیف است. لازم به ذکر هست که جهت تعیین امتیاز نهایی عوامل داخلی و

خارجی، ضریب هر عامل در نمره مربوطه ضرب گردید تا امتیاز نهایی به دست آید. سپس همه امتیازهای نهایی عوامل خارجی و داخلی به‌طور جداگانه جمع زده شد تا مجموع امتیاز نهایی عوامل خارجی و داخلی به تفکیک عوامل محاسبه گردید. در این راستا از رابطه ۱ برای تعیین ضریب نرمال شده عوامل داخلی و خارجی و محاسبه مجموع امتیاز هر یک از عوامل داخلی و خارجی و از رابطه ۲ جهت تعیین ضریب نرمال شده استفاده گردید.

رابطه ۱: امتیاز $R_{ij} = \sum S_i F_i$.

ضریب نرمال عوامل (رابطه ۲) $Y_{ij} = \frac{R_{ij}}{\sum R_{ij}}$

Y_{ij} = امتیاز نهایی عامل J از گروه I

F_i = فراوانی انتخاب‌ها

R_{ij} = امتیاز عامل J در گروه I

S_i = امتیاز پنج بندی لیکرت

نرمال بودن داده‌ها

مهم‌ترین گام در تحلیل اطلاعات در برنامه‌ریزی استراتژیک تکنیک‌های SWOT و QSPM محاسبه نرمال بودن داده‌ها به مانند سنجش روایی در پژوهش‌های رایج در حوزه علوم رفتاری هست که این امر با استفاده از آزمون کولموگورف- اسمیرنوف انجام گرفت. در این آزمون هرچه قدر مقدار سطح معنی‌داری به دست آمده از ۰/۰۵ بیشتر باشد نشانگر نرمال بوده داده‌ها می‌باشد. این مقدار در نقاط برای قوت ۰/۹۱۹ ضعف ۰/۹۷۵ فرصت ۰/۹۲۹ و تهدیدات ۰/۵۵۴ و در استراتژی‌های رقابتی، بازنگری، تنوع و تدافعی نیز بیشتر از ۰/۹۰۰ و در کل ابعاد تکنیک SWOT، ۰/۷۹۰ و در QSPM بیشتر از ۰/۴۰۰ به دست آمد. نرمال بودن داده‌ها امکان محاسبه ضریب همبستگی پیرسون برای سنجش رابطه معنی‌داری بین ابعاد مختلف و آزمون تفاوت میانگین بین ابعاد تکنیک‌های فوق را فراهم (جدول شماره ۱) و نقش مهمی در تعیین استراتژی توانمندسازی توأم با اولویت‌بندی برنامه‌های اقدامی محلات دارد.

جدول ۱: آزمون کولموگروف-اسمیرنوف عوامل درونی و بیرونی و استراتژی‌ها QSPM و SWOT

مقدار K-M-S	سطح معنی داری Sig	میانگین	تعداد	عوامل و استراتژی‌ها		
				عوامل	استراتژی‌ها	
۰/۵۵۴	۰/۹۱۹	۱۷/۵	۲۰	قوت	عوامل	SWOT
۰/۴۸۰	۰/۹۷۵	۱۷/۶	۲۲	ضعف	درونی	
۰/۹۲۹	۰/۳۵۴	۱۶/۱	۱۹	فرصت	عوامل	
۰/۷۹۰	۰/۵۶۰	۱۵/۷	۱۷	تهدید	بیرونی	
۰/۴۰۰	۰/۹۹۷	۲/۹	۵	رقابتی	استراتژی‌های چهارگانه	QSPM
۰/۴۸۸	۰/۹۷۱	۲/۲	۵	بازنگری		
۰/۵۵۳	۱/۹۲۰	۲/۴	۵	تنوع		
۰/۴۴۸	۰/۹۸۸	۲/۱	۵	تدافعی		

همبستگی عوامل درونی و بیرونی SWOT و استراتژی‌های برنامه‌ریزی QSPM

گام دوم در تکنیک‌های SWOT و QSPM، محاسبه همبستگی عوامل درونی و بیرونی و ابعاد استراتژی‌های توانمندسازی با یکدیگر هست. از روی نتایج این محاسبه دقت داده‌های مورد استفاده در تعیین استراتژی‌های توانمندسازی و برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات مشخص می‌گردد. نتایج محاسبه نشان داد که همبستگی ضعیفی بین ابعاد عوامل درونی و بیرونی در مدل SWOT وجود دارد. به طوری که مقدار همبستگی بین نقاط قوت و ضعف ۰/۳۱۲ و در بعد بیرونی همبستگی منفی ضعیفی (۰/۱۹۷-) بین نقاط فرصت و تهدیدات محلات وجود دارد. پایین بودن مقدار همبستگی در تکنیک‌های فوق نشان‌دهنده این هست که ابعاد مورد مطالعه رابطه ضعیفی با یکدیگر داشته و هرچه قدر این رابطه ضعیف باشد، بیانگر دقت بالای داده‌ها مورد استفاده در محاسبه عوامل استراتژی‌های توانمندسازی می‌باشد. همچنین نتایج ضریب همبستگی محاسبه شده بین ابعاد استراتژی‌های QSPM نشان داد که همبستگی قوی بین استراتژی‌های رقابتی با تنوع (۰/۸۹۱)، استراتژی تدافعی با بازنگری (۰/۸۷۸) و همبستگی ضعیفی بین استراتژی تدافعی با تنوع (۰/۰۱۷-) وجود دارد (جدول شماره ۲).

جدول ۲: ماتریس همبستگی عوامل درونی و بیرونی تکنیک QSPM و SWOT

عوامل	QSPM				استراتژی	SWOT			
	تدافعی	تنوع	بازنگری	رقابتی		تهدید	فرصت	ضعف	قوت
قوت	۰/۳۸۴	۰/۸۹۱	-۰/۱۰۵	۱	رقابتی	۰/۰۵۹	-۰/۱۷۴	۰/۳۱۲	۱
ضعف	۱/۸۷۸	-۰/۴۷۴	۱	-۰/۱۰۵	بازنگری	۰/۲۰۸	۰/۳۷۳	۱	-۰/۳۱۲
فرصت	۰/۰۱۷	۱	-۰/۴۷۴	۰/۸۹۱	تنوع	-۰/۱۹۷	۱	۰/۳۷۳	-۰/۱۷۴
تهدید	۱	-۰/۰۱۷	۰/۸۷۸	۰/۳۸۴	تدافعی	۱	-۰/۱۹۷	۰/۲۰۸	۰/۰۵۹

آزمون تفاوت میانگین عوامل درونی و بیرونی SWOT و استراتژی‌های برنامه‌ریزی QSPM گام سوم در تکنیک SWOT و QSPM این هست که داده مورد استفاده در تحلیل ابعاد عوامل درونی و بیرونی و استراتژی‌های برنامه‌ریزی تا چه حد توانسته‌اند موضوع از ابعاد متفاوت مورد سنجش قرار دهند. این امر با محاسبه آزمون تفاوت میانگین بین ابعاد عوامل درونی و بیرونی و استراتژی‌های برنامه‌ریزی، بارهای مثبت (نقاط قوت با فرصت) و بارهای منفی (نقاط ضعف با تهدیدات) انجام می‌گیرد. نتایج نشان داد که سطح معنی‌داری در بعد مثبت (نقاط قوت با فرصت) برابر (۰/۰۲۱) و در بعد منفی (ضعف با تهدید) برابر (۰/۰۰۰) و در استراتژی‌های QSPM، سطح معنی‌داری استراتژی‌های رقابتی با تنوع (۰/۰۰۱) و استراتژی رقابتی با تدافعی (۰/۰۲۱) بوده است (جدول شماره ۳)؛ بنابراین معنی‌دار بودن رابطه‌ها زمینه را برای تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل درونی و بیرونی و تعیین استراتژی‌های توانمندسازی محلات توأم با برنامه‌های اقدامی با دقت بالا فراهم می‌نماید.

جدول ۳: آزمون تفاوت میانگین بین ابعاد عوامل درونی و بیرونی SWOT و QSPM

سطح معنی‌داری Sig	درجه آزادی	T	ابعاد و استراتژی	
۰/۰۲۱	۱۸	۲/۵۳	قوت و فرصت	SWOT
۰/۰۰۰	۱۶	-۴/۶۱۶	ضعف و تهدید	
۰/۸۸۵	۱۹	-۰/۱۴۷	قوت و ضعف	
۰/۰۰۳	۱۸	-۳/۱۴	ضعف با فرصت	
۰/۸۶۰	۴	۲/۲۷۱	رقابتی و بازنگری	QSPM
۰/۰۰۱	۴	۸/۹۱۸	رقابتی و تنوع	
۰/۰۲۱	۴	۳/۷۱۵	رقابتی و تدافعی	
۰/۶۳۴	۴	-۰/۵۳۰	بازنگری و تنوع	
۰/۲۸۲	۴	۱/۲۴۲	بازنگری و تدافعی	
۰/۲۸۷	۴	۱/۲۲۸	تنوع و تدافعی	

ماتریس ارزیابی عوامل درونی^۱ (قوت و ضعف) و بیرونی^۲ (فرصت و تهدیدات) محلات

تحلیل عوامل درونی (قوت و ضعف) و عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدات) تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات در قالب تکنیک SWOT، نشان داد که بعد قوت با اختصاص دادن مجموع امتیاز وزنی ۳/۴۵ نقش مهمی در توانمندسازی محلات در ابعاد مختلف دارد. توزیع مجموع امتیاز نقاط قوت در بین عامل‌های مورد بررسی نشانگر این هست که برخورداری معابر عمومی و خیابان‌های اطراف محله از شیب نسبتاً ملایم برای دفع پساب با نمره نهایی ۰/۲۰۸ در بعد کالبدی - زیست محیطی، بالا بودن اعتماد به همسایگان با نمره نهایی ۰/۲۸۶ در بعد اجتماعی - فرهنگی، بالا بودن نرخ مالکیت واحدهای مسکونی با نمره نهایی ۰/۲۷۷ در جنبه اقتصادی، فعالیت رو به رشد مدیریت شهری در خصوص بهبود وضعیت خدمات‌رسانی به ساکنین با نمره نهایی ۰/۰۹۳ در بعد مدیریت شهری بیشترین تأثیر را در توانمندسازی محلات دارند. از سوی دیگر بعد ضعف با اختصاص دادن مجموع امتیاز وزنی ۳/۳، مانع مهمی در توانمندسازی محلات در ارتباط با شاخص‌های مورد بررسی عمل می‌نماید. توزیع نمرات امتیاز کل عوامل نقاط ضعف در بین عامل‌های مورد بررسی نشانگر این هست که کم‌عرض بودن کوچه‌ها و معابر عمومی و عدم امکان خدمات‌رسانی به ساکنین در موقع بحران در ارتباط با شاخص‌های کالبدی-زیست محیطی با نمره نهایی ۰/۲۰۰، وجود و گسترش انواع آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد، بیکاری، طلاق و ...) در سطح محله با نمره نهایی ۰/۲۸۶ در بعد شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی، عدم توانایی مالی خانوارها برای مشارکت در بهسازی واحدهای مسکونی با نمره نهایی ۰/۲۵۲ در بعد اقتصادی، بی‌اعتمادی به وعده‌های مسئولین مدیریت شهری در بهسازی محله با نمره نهایی ۰/۲۰۰ در بعد مدیریت شهری، مهم‌ترین نقاط ضعف و مانع داخلی توانمندسازی ساکنین محلات می‌باشد (جدول شماره ۱). از طرف دیگر، تحلیل عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدات) تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات نشان داد که مجموع امتیاز عوامل بعد فرصت ۲/۲۷ بوده که در مقایسه با بعد قوت از نمره پایینی برخوردار بوده و توزیع نمرات آن در بین عامل‌های مورد بررسی نشان داد که غالب بودن زندگی خانوارها به صورت تک‌واحدی با نمره ۰/۲۳، تقویت باورها و ارزش‌های دینی از طریق نهادهای غیردولتی با نمره ۰/۱۷، سهمین شدن مردم در منافع حاصل از اجرای طرح‌های عمرانی با نمره ۰/۱۷، تلاش برای فراهم نمودن زمینه مشارکت مردم و مسئولان شهری در بهسازی محله با نمره نهایی ۰/۳۳ به ترتیب مهم‌ترین فرصت‌های محله در ارتباط با شاخص‌های کالبدی-زیست محیطی، اجتماعی - فرهنگی،

1. Internal Factor Evaluation
2. External Factor Evaluation

اقتصادی و مدیریت شهری بوده است. از سوی دیگر، مجموع امتیاز بعد تهدیدات محله ۲/۵۴ بوده و توزیع آن در بین عامل‌های مورد بررسی نشانگر این هست که امکان سرریز شدن معابر و تخریب واحدهای مسکونی در موقع بلایای طبیعی با نمره ۰/۲۴ در ارتباط با شاخص‌های کالبدی-زیست محیطی، در بخش شاخص‌های اجتماعی-فرهنگی، گسترش آسیب‌های اجتماعی و پایین بودن کنترل‌های اجتماعی با نمره ۰/۳۰۲ در بعد اجتماعی-فرهنگی ۰، عدم توانایی مالی برای راه‌اندازی مشاغل جدید با درآمد مناسب در بخش اقتصادی با نمره ۰/۱۸۱، رشد و گسترش سکونت‌گاه‌های غیررسمی در صورت فقدان طرح‌های جامعه شهری با نمره ۰/۱۱۶ مهم‌ترین تهدیدات محله در بعد مدیریت شهری شناخته شد (جدول شماره ۵ و ۴).

جدول ۱: ماتریس ارزیابی عوامل درونی (قوت و ضعف)

شاخص	عوامل قوت	وزن	بهره	تایید	عوامل ضعف	وزن	بهره	تایید
زیست محیطی کالبدی	S1- برخورداری معابر عمومی و خیابان‌های اطراف محله از شیب نسبتاً ملایم برای دفع پساب	۱۸/۲۰	۰/۰۵۲	۴	W1- کم‌عرض بودن کوچه‌ها و معابر عمومی و عدم امکان خدمات‌رسانی به ساکنین در موقع بحران	۱۹/۴	۰/۰۵۰	۴
	S2- توزیع کیسه‌های نایلونی توسط شهرداری برای جمع‌آوری زباله	۱۴/۲۰	۰/۰۴۱	۱	W2- جاری شدن سیلاب در محلات در موقع بارندگی	۱۹	۰/۰۴۹	۴
	S3- موقعیت جغرافیایی محله و برخورداری از چشم‌انداز مناسب	۱۷/۲۰	۰/۰۴۹	۳	W3- پایین بودن بهداشت محیط در محلات	۱۷	۰/۰۴۴	۳
اجتماعی و فرهنگی	S4- انسجام اجتماعی بین همسایگان به لحاظ تجانس قومی و فرهنگی	۱۷/۸۰	۰/۰۵۱	۴	W4- سد معبر بودن معابر عمومی توسط و کندی رفت‌وآمد	۱۵/۲	۰/۰۳۹	۱
	S5- وجود پایگاه‌های مذهبی به عنوان عامل تحکیم‌بخش انسجام و مشارکت اجتماعی درون محله	۱۹/۴۰	۰/۰۵۵	۵	W5- بالا بودن نرخ بی‌سوادی در بین سرپرستان ساکنین محله	۱۸/۴	۰/۰۴۷	۴
	S6- مشارکت ساکنین محله در مراسم‌ها و مناسبت‌های دینی (ماه‌های محرم و رمضان)	۲۰/۰۰	۰/۰۵۷	۵	W6- وجود آسیب‌های اجتماعی (طلاق) در سطح محله	۱۹/۸	۰/۰۵۱	۵
	S7- وجود روحیه مشارکت و همکاری در بین ساکنین محله برای حل مسائل و مشکلات محله	۱۷/۶۰	۰/۰۵۰	۳	W7- توزیع و مصرف مواد مخدر در بین جوانان محله	۱۷/۴	۰/۰۴۵	۳
	S8- برخورداری از ظرفیت‌های اجتماعی برای حل مسائل و مشکلات محله	۱۶/۶۰	۰/۰۴۷	۲	W8- پایین بودن امنیت اجتماعی در محله	۱۷	۰/۰۴۴	۳
	S9- بالا بودن اعتماد مردم به ساکنین و همسایگان	۲۰/۰۰	۰/۰۵۷	۵	W9- درصد بالای ساکنین با مهاجرت از روستا	۲۰/۶	۰/۰۵۳	۵
	S9- برخورداری خانواده‌ها از حمایت اجتماعی همدیگر در صورت بروز مشکل	۱۸/۸۰	۰/۰۵۴	۵	W10- بی‌گیر نبودن حل مسائل و مشکلات توسط مدیریت شهری محله توسط ساکنین	۱۸/۸	۰/۰۴۸	۴
	S10- بالا بودن احساس تعلق به محله به دسترسی به خویشاوندان و دوستان	۱۸/۶۰	۰/۰۵۳	۴	W11- کمبود امکانات آموزشی، فرهنگی و تفریحی	۱۷/۴	۰/۰۴۵	۱

اقتصادی	s11- بالا بودن نرخ مالکیت واحدهای مسکونی	۱۹/۴۰	۰/۰۵۵	۵	۰/۲۷۷	w12- فقدان سازمان‌های اجتماعی غیردولتی در سطح محله برای ارائه خدمات اجتماعی	۱۳/۶	۰/۰۳۵	۱	۰/۰۳۵
	s12- شرکت زنان در فعالیت تولیدی فرش‌بافی	۱۹/۰۰	۰/۰۵۴	۵	۰/۲۷۲	w13- عدم توانایی مالی خانوارها برای مشارکت در بهسازی محله و مقاوم‌سازی واحد...	۱۹/۶	۰/۰۵۰	۵	۰/۲۵۲
	s13- وجود کارگاه‌های قالبیایی در داخل و هم‌جوار واحدهای مسکونی	۱۷/۰۰	۰/۰۴۹	۳	۰/۱۴۶	w14- بالا بودن نرخ بیکاری در بین افراد واقع در سن فعالیت	۱۷/۲	۰/۰۴۴	۳	۰/۱۳۳
	s14- برخورداری محله از امکانات زیربنایی (برق، گاز و...)	۱۵/۲۰	۰/۰۴۳	۱	۰/۰۴۳	w15- پایین بودن سطح مهارت و تخصص افراد وعدم تناسب آن با نیاز بازار کار	۱۹/۶	۰/۰۵۰	۵	۰/۲۵۲
	s15- کمی فاصله محله با هسته تجاری و خدماتی شهر	۱۹/۰۰	۰/۰۵۴	۵	۰/۲۷۲	w16- پایین بودن مساحت واحدهای مسکونی و عدم تناسب آن با نیازهای خانوار	۱۵/۲	۰/۰۳۹	۱	۰/۰۳۹
	s16- نگرش مثبت مدیران شهری به ارائه خدمات شهری برای ساکنین	۱۵/۰۰	۰/۰۴۳	۱	۰/۰۴۳	w17- پایین بودن درآمد خانوارها	۱۸	۰/۰۴۶	۳	۰/۱۳۹
مدیریت شهری	s17- به رسمیت شناختن ساکنین محله از طرف مدیریت شهری	۱۴/۶۰	۰/۰۴۲	۱	۰/۰۴۲	w18- پایین بودن مشارکت اقتصادی خانوارها در بهسازی محله و کارهای عام‌المنفعه	۱۷/۸	۰/۰۴۶	۳	۰/۱۳۸
	s18- تعریض نمودن معابر و خیابان‌های هم‌جوار محله و کوچه‌ها	۱۶/۰۰	۰/۰۴۶	۲	۰/۰۹۱	w19- عدم دسترسی مردم به اطلاعات صحیح و دقیق در ارتباط با سازمان‌دهی بافت‌های فرسوده	۱۴/۸	۰/۰۳۸	۱	۰/۰۳۸
	s20- فعالیت رو به رشد مدیریت شهری در خصوص بهبود وضعیت خدمات‌رسانی	۱۶/۲۰	۰/۰۴۶	۲	۰/۰۹۳	w20- عدم دسترسی ساکنین به مسئولین مدیریت شهری برای انعکاس مسائل و مشکلات محله	۱۶/۶	۰/۰۴۳	۲	۰/۰۸۶
	جمع	۳۹۴/۸۰	۱	۶۶	۳/۴۵	w21- بی‌اعتمادی به وعده‌های مسئولین و مدیریت شهری در بهسازی محله	۱۹/۴	۰/۰۵۰	۴	۰/۲۰۰
					w22- فقدان برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت برای ساماندهی و توانمندسازی ساکنین	۱۶/۴	۰/۰۴۲	۲	۰/۰۸۴	
					جمع	۳۸۸/۲	۱	۶۹	۳/۲	
محاسبات کلی		میانگین نمره نقاط ضعف و قوت: ۳/۲		میانگین کلی نقاط ضعف و قوت: ۳/۴		انحراف معیار نقاط ضعف و قوت: ۱/۵				

جدول ۲: ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدات)

شاخص	نقاط فرصت	وزن	فریب	نمبره	نمبره نهایی	نقاط تهدید	وزن	فریب	نمبره	نمبره نهایی
کابندی - زیست‌محیطی	01- قرار گرفتن بخش مهمی از محله در هم‌جواری اتوبان پاسداران	۱۶/۸	۰/۰۵۵	۳	۰/۱۱۶	T1- استقرار واحدهای مسکونی بر روی گسل تبریز	۱۵/۴	۰/۰۵۹	۳	۰/۱۱۷۷
	02- برخورداری محله از هوای سالم و پاک و داشتن چشم‌انداز مناسب به جهت واقع شدن در دامنه کوه عون بن علی	۱۵/۸	۰/۰۵۱	۲	۰/۱۱۰	T2- امکان ویرانی معابر و تخریب واحدهای مسکونی در موقع بلایای طبیعی	۱۵/۸	۰/۰۶۰	۴	۰/۲۴۲
	03- قرار گرفتن محلات در مسیر توسعه اکو توریسم شهر در جوار کوه عون بن علی	۱۵/۰	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۰۵	T3- فقدان زمین بایر مناسب برای اجرای طرح‌های عمرانی	۱۴/۶	۰/۰۵۶	۱	۰/۰۵۶
	04- طرح‌های عمرانی در دست اجرا برای دسترسی ساکنین به اتوبان	۱۵/۰	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۰۵	T4- پایین بودن کیفیت مصالح ساختمانی و ناپایداری آن در برابر خطرات طبیعی	۱۵/۰	۰/۰۵۷	۱	۰/۰۵۷
	05- غالب بودن زندگی خانوارها به صورت تک‌واحدی	۱۷/۸	۰/۰۵۸	۴	۰/۲۲۳	T5- ساخت‌وساز واحدهای مسکونی توسط افراد غیر فنی	۱۵/۴	۰/۰۵۹	۳	۰/۱۱۷۷
اجتماعی و فرهنگی	06- احساس تعلق بیشتر ساکنین به سکونت در محله با اجرای طرح‌های عمرانی	۱۶/۸	۰/۰۵۵	۴	۰/۲۲	T6- عدم آگاهی از حقوق شهروندی	۱۵/۶	۰/۰۶۰	۴	۰/۲۳۹
	07- تلاش در ارتقای منزلت اجتماعی ساکنین از طریق آموزش	۱۴/۶	۰/۰۴۸	۱	۰/۰۰۵	T7- بی‌اعتمادی بین ساکنین محله و مدیریت شهری	۱۵/۸	۰/۰۶۰	۴	۰/۲۴۲
	08- راه‌اندازی شوراهای محله به‌عنوان حلقه واسطه شورا ساکنین برای حل مسائل و مشکلات محله	۱۴/۴	۰/۰۴۷	۱	۰/۰۰۵	T8- عدم دسترسی به امکانات تفریحی و سرگرمی	۱۶/۲	۰/۰۶۲	۵	۰/۳۱۰
	09- تقویت باورهای و ارزش‌های دینی از طریق نهادهای غیردولتی	۱۷/۲	۰/۰۵۶	۰/۳	۰/۱۱۷	T9- فقدان آگاهی‌های لازم از پیامدهای آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر	۱۵/۸	۰/۰۶۰	۵	۰/۳۰۲
	010- تلاش در جهت آموزش برای زندگی سالم از طریق مراکز بهداشتی برای ساکنین محله	۱۴/۸	۰/۰۴۸	۱	۰/۰۰۵	T10- گسترش آسیب‌های اجتماعی و پایین بودن کنترل‌های اجتماعی	۱۵/۸	۰/۰۶۰	۵	۰/۳۰۲

۰/۰۵۷	۱	۰/۰۵۷	۱۵/۰	T11- وجود زمینه در محله برای رونق و گسترش مشاغل ناپایدار	۰/۰۵	۱	۰/۰۴۹	۱۵/۰	o11- قول مساعد نهادهای دولتی برای سنددار نمودن واحدها	اقتصادی
۰/۰۵۷	۱	۰/۰۵۷	۱۴/۸	T12- عدم اعطای وام خوداشتغالی برای رونق کسب و کار (فرش بافی)	۰/۰۵	۱	۰/۰۴۹	۱۵/۰	o12- فراهم بودن زمینه برای ارتقا سطح تخصص نیروی انسانی به دلیل دسترسی به مرکز آموزش فنی و حرفه	
۰/۱۱۶	۲	۰/۰۵۸	۱۵/۲	T13- پایین بودن کیفیت زندگی خانوارها	۰/۱۷	۳	۰/۰۵۵	۱۷/۰	o13- فراهم نمودن زمینه مشارکت مردم در مقاوم‌سازی واحد مسکونی و بهسازی محله از طریق اعطای وام	
۰/۱۸۱	۳	۰/۰۶۰	۱۵/۸	T14- عدم توانایی مالی برای راه‌اندازی مشاغل جدید با درآمد مناسب	۰/۰۵	۱	۰/۰۵۰	۱۵/۲	o14- فراهم نمودن دسترسی به مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای برای	
۰/۱۱۶	۲	۰/۰۵۸	۱۵/۲	T15- بی‌توجهی به نقش مردم در تصمیم‌گیری‌های مربوط به امورات محله	۰/۱۱	۲	۰/۰۵۳	۱۷/۴	o15- به‌کارگیری ظرفیت‌ها و توانایی‌های ساکنین محله برای	
۰/۰۵۷	۱	۰/۰۵۷	۱۴/۸	T16- بی‌اعتمادی مردم به قول و وعده‌های مدیریت شهری برای ساماندهی محله	۰/۰۵	۱	۰/۰۴۹	۱۵/۰	o16- اقدامات در دست اجرای مدیریت شهری برای بهسازی محله	مدیریت شهری
۰/۱۱۶	۲	۰/۰۵۸	۱۵/۲	T17- تهیه و تدوین طرح‌های ساماندهی سکونت‌گاه‌های غیررسمی	۰/۲۴	۴	۰/۰۵۹	۱۸/۲	o17- ارتقای کیفیت زندگی و کاهش مسائل و مشکلات ساکنین در صورت توجه مدیران شهری به محله	
۲/۸۰	۴۷	۱	۲۶۱/۴	جمع	۰/۱۳	۲	۰/۰۶۵	۲۰/۰	o18- تلاش برای فراهم نمودن زمینه مشارکت مردم در تصمیم‌گیری	
۲/۵۴	۲/۴	-	-	میانگین کلی نقاط فرصت و تهدید	۰/۱۷	۳	۰/۰۵۵	۱۷/۰	o19- به رسمیت شناختن محلات حاشیه‌نشین در نظام شهری	
	۱/۴		۲/۸۰	انحراف معیار نقاط فرصت و تهدید	۲/۲۷	۴۱	۱	۳۰۷	جمع	

تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات با استفاده از ماتریس SWOT

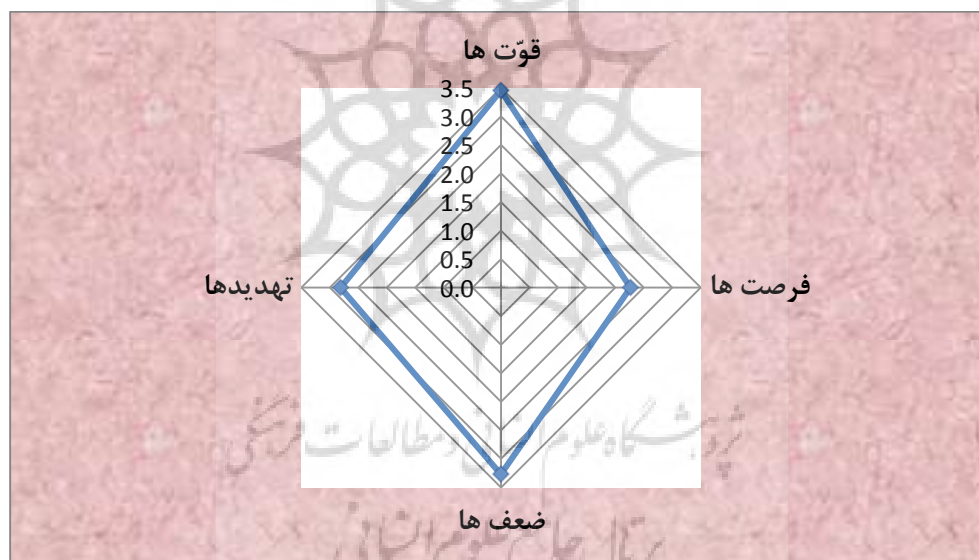
به‌منظور تعیین مؤثرترین مؤلفه بر توانمندسازی محلات در تکنیک SWOT و همچنین تعیین مناسب‌ترین راهبرد برای غلبه بر مسائل و مشکلات محلات از مجموع امتیاز وزنی استفاده گردید. نتایج نشان داد که مجموع امتیاز وزنی نقاط قوت ۳/۴۵، ضعف ۳/۳۰، بوده و در مجموع نمره عوامل درونی ۶/۷۱ بوده است. در طرف دیگر، مجموع امتیاز وزنی نقاط تهدیدات محله ۲/۸۰ و فرصت‌های محلات ۲/۲۷ بوده و نمره کل عوامل بیرونی ۵/۰۷ بوده که بیانگر تسلط عوامل درونی بر عوامل بیرونی در توانمندسازی محلات می‌باشد. در بین مؤلفه‌های مورد بررسی، شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی در بعد قوت با نمره ۱/۷۸، در بعد ضعف با نمره ۱/۳۴ و در بعد تهدیدات با نمره ۱/۴۰ مؤثرترین شاخص در مقایسه با سایر شاخص‌های مورد بررسی در توانمندسازی محلات شناخته شد. از طرف دیگر، مجموع نمرات بارهای منفی محلات (عوامل ضعف و تهدید) برابر ۵/۰۶ و مجموع نمرات بارهای مثبت (عوامل قوت و فرصت) برابر ۵/۲۷ محاسبه گردید که این امر نیز بیانگر تسلط بالای ضعف‌ها و تهدیدات محله بر نقاط قوت و فرصت محله در توانمندسازی می‌باشد و زمینه را برای استفاده از راهبرد کنترل عوامل منفی در توانمندسازی فراهم می‌نماید. راهبرد فوق زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که ضعف‌ها و تهدیدهای محله قوی و یا بارهای منفی بر بارهای مثبت در توانمندسازی غلبه نماید (جدول شماره ۶-۷ و نمودار شماره ۱).

جدول ۶: اولویت‌بندی شاخص‌های تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات

عوامل درونی	عوامل بیرونی		شاخص
	قوت	تهدیدات	
ضعف	۰/۳۶۹	۰/۷۰۸	کالبدی و زیست‌محیطی
۰/۵۷	۱/۷۸	۱/۴۰	اجتماعی-فرهنگی
۱/۳۴	۱/۰۱	۰/۴۱۲	اقتصادی
۰/۶۵	۰/۲۶۹	۰/۲۸۹	مدیریت شهری
۰/۴۱	۳/۴۵	۲/۸۰	جمع
۳/۳۰		۲/۲۷	

جدول ۷: بارهای منفی و مثبت مدل SWOT

امتیاز	شاخص	بارهای مثبت و منفی
۳/۴۵	قوت‌ها (S)	مثبت
۲/۲۷	فرصت‌ها (O)	
۵/۲۷	جمع	
۳/۲۶	ضعف‌ها (W)	منفی
۲/۸۰	تهدیدها (T)	
۵/۶۰	جمع	

نمودار ۱: اولویت‌بندی عوامل درونی و بیرونی تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات

تحلیل عوامل استراتژیک^۱ (SFAS)

با تعیین عوامل درونی و عوامل بیرونی تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات و همچنین اولویت‌بندی عوامل تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات، گام بعدی تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل درونی و بیرونی تأثیرگذار بر محلات هست که از روی آن، مناسب‌ترین راهبرد توانمندسازی محلات با بهره‌گیری از مدل QSPM مشخص می‌گردد. در مدل QSPM با تعیین ضریب عوامل داخلی و خارجی و جمع امتیاز عوامل، جذابیت راهبردها محاسبه و سپس نمره‌های تعیین‌شده در ضریب عامل مربوطه ضرب تا جمع امتیاز جذابیت به دست آید. جمع امتیازهای جذابیت نشان‌دهنده جذابیت نسبی هر یک از راهبردها در توانمندسازی محلات است. در این مدل هر چه جمع امتیازهای جذابیت عامل‌ها بیشتر باشد، راهبردهای انتخابی از جذابیت بیشتری برخوردار خواهد بود. در نهایت از جمع امتیازهای جذابیت هر ستون، امتیاز جذابیت نهایی استراتژی‌های مورد بحث محاسبه و راهبردهای جذاب‌تر برای توانمندسازی محلات انتخاب می‌گردد (جدول شماره ۵). تحلیل عوامل استراتژیک مشخص می‌کند که چه موضوعات و مسائلی برای توانمندسازی محلات از اولویت لازم برخوردار هست و در بین استراتژی‌های رقابتی/تهاجمی (SO)، تنوع (ST)، بازنگری (WO) و تدافعی (WT)، کدام استراتژی برای توانمندسازی محلات مناسب‌تر هست. برای دستیابی به هدف فوق و تعیین مناسب‌ترین استراتژی توانمندسازی محلات، از مجموع امتیاز وزنی کل میانگین نمره عوامل، انحراف معیار و تفاوت میانگین هر یک از عوامل از انحراف میانگین کل استفاده گردید. نتایج تحلیل نشان داد که مجموع امتیاز کل عوامل استراتژی‌های QSPM، ۴۸ بوده و استراتژی‌های رقابتی و تهاجمی با جمع امتیاز کل عوامل ۱۴/۶، میانگین امتیاز عوامل ۲/۹ و اختصاص دادن ۳۰/۴ درصد از نمره کل ۴۸، مناسب‌ترین استراتژی برای توانمندسازی محلات انتخاب گردید (جدول شماره ۹ و ۸)؛ بنابراین مدیران شهری در راستای توانمندسازی محلات باید گام‌های اساسی برای بهره‌گیری حداکثری از قوت‌های محله در راستای رشد فرصت‌های جدید در محله برای کاهش مسائل و مشکلات محله بردارند.

جدول ۸: ماتریس ارزیابی استراتژی رقابتی و تهاجمی (SO)

SO5		SO4		SO3		SO2		SO1		امتیاز جمع	ردیف
جمع امتیاز جذابیت	امتیاز جذابیت	جمع امتیاز جذابیت	امتیاز جذابیت	جمع امتیاز جذابیت	امتیاز جذابیت	جمع امتیاز جذابیت	امتیاز جذابیت	جمع امتیاز جذابیت	امتیاز جذابیت		
۰/۱۰۴	۲	۰/۱۵۶	۳	۰/۱۰۸	۴	۰/۱۵۶	۳	۰/۱۰۸	۴	۰/۰۵۲	s1
۰/۱۲۲	۳	۰/۱۶۲	۴	۰/۱۲۲	۳	۰/۰۸۱	۲	۰/۱۲۲	۳	۰/۰۴۱	s2
۰/۰۹۸	۲	۰/۰۹۸	۲	۰/۱۴۸	۳	۰/۱۴۸	۳	۰/۰۹۸	۲	۰/۰۴۹	s3
۰/۲۰۴	۴	۰/۲۰۴	۴	۰/۲۰۴	۴	۰/۱۰۲	۲	۰/۱۵۲	۳	۰/۰۵۱	s4
۰/۱۶۶	۳	۰/۱۶۶	۳	۰/۱۶۶	۳	۰/۱۶۶	۳	۰/۲۲۲	۴	۰/۰۵۵	s5
۰/۱۱۴	۲	۰/۱۲۹	۴	۰/۱۲۹	۴	۰/۱۲۹	۴	۰/۱۷۲	۳	۰/۰۵۷	s6
۰/۲۰۱	۴	۰/۱۵۱	۳	۰/۱۵۱	۳	۰/۱۵۱	۳	۰/۲۰۱	۴	۰/۰۵۰	s7
۰/۰۹۵	۲	۰/۱۹۰	۴	۰/۰۹۵	۲	۰/۱۴۲	۳	۰/۰۹۵	۲	۰/۰۴۷	s8
۰/۱۷۲	۳	۰/۲۲۹	۴	۰/۲۲۹	۴	۰/۱۷۲	۳	۰/۱۷۲	۳	۰/۰۵۷	s9
۰/۰۵۴	۱	۰/۱۰۷	۲	۰/۰۵۴	۱	۰/۱۰۷	۲	۰/۱۰۷	۲	۰/۰۵۴	s10
۰/۱۰۶	۲	۰/۱۰۶	۲	۰/۱۰۶	۲	۰/۱۰۶	۲	۰/۱۶۰	۳	۰/۰۵۳	s11
۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	s12
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۵۴	۱	۰/۰۵۴	s13
۰/۰۴۹	۱	۰/۰۹۷	۲	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۰۰	-	۰/۰۴۹	s14
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۳	s15
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۵۴	۱	۰/۰۵۴	s16
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۸۶	۲	۰/۰۴۳	۱	۰/۰۴۳	۱	۰/۰۴۳	۱	۰/۰۴۳	s17
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۳	s18
۰/۰۴۶	۱	۰/۰۹۱	۲	۰/۰۴۶	۱	۰/۰۹۱	۲	۰/۰۴۶	۱	۰/۰۴۶	s19
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۶	s20
۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۱۰۹	۲	۰/۰۵۵	۱	۰/۱۰۹	۲	۰/۰۵۵	o1
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۰۳	۲	۰/۰۵۱	۱	۰/۰۵۱	o2
۰/۰۴۹	۱	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۹۸	۲	۰/۰۴۹	o3
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۹۸	۲	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۹۸	۲	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۴۹	o4
۰/۱۱۶	۲	۰/۰۵۸	۱	۰/۰۵۸	۱	۰/۱۱۶	۲	۰/۰۵۸	۱	۰/۰۵۸	o5
۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۱۰۹	۲	۰/۰۵۵	o6
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۹۵	۲	۰/۰۴۸	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۸	۱	۰/۰۴۸	o7
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۷	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۷	o8
۰/۰۵۶	۱	۰/۱۱۲	۲	۰/۰۵۶	۱	۰/۰۵۶	۱	۰/۱۱۲	۲	۰/۰۵۶	o9
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۸	۱	۰/۰۴۸	o10
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۹	o11
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۴۹	o12
۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	o13
۰/۰۹۹	۲	۰/۰۹۹	۲	۰/۰۵۰	۱	۰/۰۵۰	۱	۰/۰۵۰	۱	۰/۰۵۰	o14
۰/۰۵۳	۱	۰/۰۵۳	۱	۰/۰۵۳	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۵۳	۱	۰/۰۵۳	o15
۰/۰۹۸	۲	۰/۰۹۸	۲	۰/۰۹۸	۲	۰/۰۴۹	۱	۰/۰۹۸	۲	۰/۰۴۹	o16
۰/۱۱۹	۲	۰/۱۱۹	۲	۰/۱۱۹	۲	۰/۰۵۹	۱	۰/۰۵۹	۱	۰/۰۵۹	o17
۰/۱۳۰	۱	۰/۱۳۰	۲	۰/۱۳۰	۲	۰/۰۶۵	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۶۵	o18
۰/۱۱۱	۲	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	o19
۲/۵۲		۳/۲۶		۲/۸۹		۲/۷۱		۳/۰۶			مجموع

جدول ۹: اولویت‌بندی استراتژی‌های توانمندسازی QSPM

استراتژی تدافعی (WT)		استراتژی نوع (ST)		استراتژی بازنگری (WO)		استراتژی رقابتی/تهاجمی (SO)	
نمره	عوامل	نمره	عوامل	نمره	عوامل	نمره	عوامل
۲/۸	WT1	۲/۵	ST1	۲/۹	WO1	۳/۱	SO1
۲/۲	WT2	۲/۱	ST2	۲/۶	WO2	۲/۷	SO2
۲/۲	WT3	۲/۳	ST3	۲/۴	WO3	۲/۹	SO3
۱/۸	WT4	۲/۸	ST4	۱/۵	WO4	۳/۳	SO4
۱/۳	WT5	۲/۳	ST5	۱/۷	WO5	۲/۶	SO5
۱۰/۳		۱۲	-	۱۱/۱	-	۱۴/۶	جمع نمره عوامل
۴۸						نمره کل استراتژی‌ها	
۲/۱		۲/۴		۲/۲		۲/۹	میانگین امتیاز عوامل
۲۱/۵		۲۵/۰		۲۳/۱		۳۰/۴	درصد عوامل از کل
۱/۷		۲		۱/۸		۲/۵	تفاوت میانگین عوامل از انحراف میانگین کل

اولویت‌بندی برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات

گام نهایی در توانمندسازی محلات، تعیین و اولویت‌بندی برنامه‌های اقدامی برای انجام مداخلات درزمینه کاهش مسائل و مشکلات محلات می‌باشد. برای تعیین و اولویت‌بندی برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات علاوه بر استفاده از نتایج تحلیل اولویت‌بندی استراتژی‌های توانمندسازی محلات از مجموع امتیاز عوامل، میانگین امتیاز عوامل، انحراف معیار کل و تفاوت میانگین کل از انحراف معیار کل استفاده گردید. نتایج نشان داد که میانگین امتیاز وزنی برنامه‌های اولویت اول ۲/۹، برنامه‌های اولویت دوم ۲/۶ و برنامه‌های اولویت سوم ۱/۹ بوده و از مجموع امتیاز نمره اولویت‌های سه‌گانه برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات، ۳۹/۱ درصد مربوط به برنامه‌های اولویت اول بوده است. بدین ترتیب استفاده از توان بالای مشارکتی ساکنان محلات در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی در سامان‌دهی بافت‌های فرسوده و بهسازی محلات با نمره ۳/۳ به‌عنوان مهم‌ترین اقدام برنامه اول، اجرای مانورهای بلایای طبیعی در محلات حاشیه‌نشین با رویکرد آگاه‌سازی ساکنین محله با نمره ۲/۸ اولویت برنامه دوم و رعایت اصول فنی و مهندسی در ساخت‌وساز واحدهای مسکونی و نظارت دقیق مهندسان ناظر با نمره ۲/۳ به‌عنوان مهم‌ترین برنامه اقدامی اولویت سوم تعیین گردید (جدول شماره ۱۱-۱۰ و نمودار شماره ۲).

جدول ۱۰: اولویت‌بندی برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات

اولویت سوم		اولویت دوم		اولویت اول	
امتیاز	عوامل	امتیاز	عوامل	امتیاز	عوامل
۲/۳	st3	۲/۸	wt1	۳/۳	so4
۲/۳	st5	۲/۸	st4	۳/۱	so1
۲/۲	wt2	۲/۶	wo2	۲/۹	wo1
۲/۲	wt3	۲/۶	so5	۲/۹	so3
۲/۱	st2	۲/۴	wo3	۲/۶	wo2
۱/۸	wt4	۲/۵	st1	۲/۷	so2
۱/۷	wo5				
۱/۵	wo4				
۱/۳	wt5				
۱۷/۴		۱۵/۷		۱۷/۵	مجموع امتیاز عوامل
۱/۹		۲/۶		۲/۹	میانگین امتیاز عوامل
۲۵/۹		۳۵		۳۹/۱	درصد مجموع عوامل از کل
		۷/۵			میانگین کل
		۰/۵۱			انحراف معیار کل
۱/۴		۲/۱		۲/۴	تفاوت میانگین عوامل از انحراف معیار کل

نمودار ۲: اولویت‌بندی برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات

جدول ۱۱: برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات (QSPM)

راهبرد رقابتی / تهاجمی (SO)	راهبرد تنوع (ST)	راهبرد بازنگری (WO)	راهبرد تدافعی (WT)
۱- تشویق جوانان برای تحصیل و یادگیری در مرکز آموزش فنی و حرفه‌ای به منظور کسب مهارت و خوداشتغالی ۲- بهره‌گیری بهینه و هدفمند از احساس تعلق ساکنان به محلات و هویت‌بخشی به آن‌ها و پذیرش این امر که محلات موردنظر جزء لاینفک کلان‌شهر تبریز هستند. ۳- فراهم نمودن شرایط مناسب برای سندان نمودن واحدهای ساختمانی و ارائه پروانه ساخت‌وساز با رعایت اصول فنی و مهندسی ۴- استفاده از توان بالای مشارکتی ساکنان محلات در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی از جمله سامان‌دهی بافت‌های فرسوده و بهسازی محلات ۵- تأکید بر توسعه گردشگری طبیعی به دلیل وجود مزیت‌های نسبی جهت توسعه این نوع گردشگری با توجه به قرار گرفتن محلات مورد مطالعه در جوار کوه عون بن علی ۶- تلاش در جهت حفظ انسجام اجتماعی ساکنان محلات و تأثیر آن بر تقویت سرمایه و اعتماد اجتماعی	۱- ارتقاء آگاهی ساکنان نسبت به پیامدهای بلای طبیعی ۲- تأکید بر مقاوم‌سازی ساختمان‌ها و استحکام سازه‌های بکار برده شده در احداث ساختمان ۳- رعایت اصول فنی و مهندسی در ساخت‌وساز واحدهای مسکونی و نظارت دقیق مهندسان ناظر ۴- اعطای وام‌های با بهره پایین به منظور مقاوم‌سازی واحدهای مسکونی محلات ۵- تبدیل برخی از مساکن مخروبه به کاربری‌های عمومی مورد نیاز محله ۶- افزایش توان اقتصادی ساکنان محلات از طریق ایجاد مشاغل متناسب با فعالیت‌های نهادینه‌شده ۷- اعطای وام خوداشتغالی ۸- آموزش و آگاه نمودن ساکنان نسبت به پیامدهای آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر ۹- برگزاری جلساتی با شورای محلات و ریش‌سفیدان به منظور دخالت دادن نظرات مردم در تصمیم‌گیری‌ها و ارتقای سطح اعتماد مردم به مدیریت شهری	۱- فراهم نمودن زمینه دسترسی به امکانات شهری از طریق مسیر اتوبان پاسداران ۲- درگیر نمودن نهادها و سازمان‌های خدماتی و آموزشی از قبیل (سازمان آموزش و پرورش، شبکه بهداشت و درمان و غریه در امر خدمات‌رسانی بهتر به منظور بهبود کیفیت زندگی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی ۳- تعریض معابر عمومی و بهسازی شبکه معابر اصلی به منظور خدمات‌رسانی مناسب در مواقع بحران ۴- تخصیص اعتبار ویژه از سوی مدیریت شهری برای احداث پروژه‌های عمرانی متناسب با نیاز ساکنین محلات ۵- تشویق و ترغیب مراکز دولتی به راه‌اندازی سمن‌ها در محلات موردنظر با رویکرد توانمندسازی سیستمی به منظور فرصت‌سازی‌های اجتماعی ۶- پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر از طریق ایجاد مراکز دولتی و غیردولتی	۱- اجرای مانورهای بلایای طبیعی در محلات حاشیه‌نشین با رویکرد آگاه‌سازی ساکنین ۲- ارتقاء فرهنگ شهرنشینی ساکنان محلات ۳- برگزاری جلسات توجیهی سیاست‌ها و برنامه‌های مدیریت شهری در ارتباط با محلات مدیریت شهری ۴- ایجاد حلقه‌های واسط بین ساکنان محله و مسئولین شهری از طریق فعال نمودن کمیته راهبردی و شورای محلات ۵- اعمال قوانین و مقررات مربوطه با ساخت‌وسازهای غیرمجاز توسط مدیریت شهری ۶- جمع‌آوری آب‌های سطحی کوجها و معابر اصلی از طریق احداث کانال‌های آب رو ۷- رونق بخشیدن به فعالیت‌های باقی به‌عنوان هنر و فن ساکنان محلات از طریق برگزاری جشنواره قالی و کارگاه‌های آموزشی

بحث و نتیجه‌گیری

پیامد توسعه شهرنشینی شتابان در ایران، ظهور شهرهای بزرگ و در کنار آن، ایجاد و توسعه محلات حاشیه‌نشین است. بی‌توجهی به مناطق حاشیه‌نشین شهری علاوه بر اینکه زمینه را برای نارضایتی از امکانات و خدمات شهری، مشارکت پایین در تصمیم‌گیری‌های شهری، افزایش نابرابری‌های اجتماعی-اقتصادی و احساس عدم تعلق به شهر در بین ساکنان را فراهم خواهد نمود، توسعه پایدار شهری را نیز از جنبه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی با تهدیدات اساسی مواجه خواهد نمود. با توجه به چالش‌ها و مشکلات جدی پیش روی این محلات لازم هست که مسئولان در رفع و حل این مشکلات اقدامات جدی به عمل و به‌خاسته‌ها نیازهای ساکنان این مناطق به عنوان شهروند

توجه نمایند؛ زیرا فقر اجتماعی- فرهنگی و در کنار آن مشکلات مالی و دیدن جاذبه‌های زندگی شهری نارضایتی‌های عمیق را در بین این قشر از ساکنین ایجاد خواهد نمود. بر این اساس رویکرد توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین با تأکید بر به‌کارگیری ظرفیت‌ها و دارایی‌های اجتماعی و اقتصادی ساکنان محله و به‌کارگیری رویکرد انسان مدارانه در حل مسائل و مشکلات محلات حاشیه‌نشین و تأکید بر ارتقا و بهبود وضعیت ساکنین محله در ابعاد مختلف با نقش تسهیل‌گری دولت می‌تواند در بین رویکردهای مختلف برخورد با مسائل و مشکلات محله از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشد.

تحقیق حاضر با بهره‌گیری از نتایج تحقیقات و مبانی نظری تحقیق، چارچوب تحلیلی خود را بر مبنای برنامه‌ریزی استراتژیکی SWOT و QSPM قرار داده و با تحلیل شاخص‌های کالبدی-زیست محیطی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و مدیریت شهری به دنبال تعیین مناسب‌ترین استراتژی برای توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین می‌باشد تا از این طریق، برنامه‌ریزی‌های مناسب برای توانمندسازی محلات در دوره‌های زمانی کوتاه مدت، میان‌مدت و بلندمدت محلات تدوین نماید.

تحلیل عوامل درونی و بیرونی تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات حاکی از آن است که شاخص‌های نقاط قوت با مجموع نمره ۳/۴۵ در توانمندسازی ساکنین از اهمیت بالایی در مقایسه با سایر ابعاد تکنیک SWOT برخوردار می‌باشد. بالا بودن مقدار نقاط قوت و نقاط فرصت با نمره ۲/۲۷ این امکان را فراهم می‌نماید که برای توانمندسازی محلات از راهبرد قوت دهی نیز استفاده شود. این راهبرد زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که نقاط قوت و فرصت، استوار و امن هستند. از سوی دیگر تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل درونی و بیرونی و محاسبه میانگین امتیاز عوامل، نمره کل استراتژی‌های توانمندسازی محلات برای چهار استراتژی رقابتی/تهاجمی (SO)، تنوع (ST)، بازنگری (WO) و تدافعی (WT) ۴۸ به دست آمد و استراتژی رقابتی/تهاجمی با میانگین امتیاز کل عوامل (۲/۹) و اختصاص دادن ۱۴/۶ از کل نمره استراتژی‌های چهارگانه (۴۸) مناسب‌ترین استراتژی برای توانمندسازی محلات انتخاب گردید. تحلیل اطلاعات در سطح خرد نشان داد که مشارکت ساکنین محله در مراسم‌ها و مناسبت‌های دینی (S6) با نمره نهایی ۰/۲۸۸ مهم‌ترین نقطه قوت، وجود و گسترش آسیب‌های اجتماعی در محله (W6) با نمره نهایی ۰/۲۵۵ مهم‌ترین نقطه ضعف، تسلط خانوارهای تک‌واحدی ساکن در محله (O5) با نمره ۰/۲۳۰ بی‌اعتمادی به وعده‌های مدیریت شهری در بهسازی محله (T10) با نمره نهایی ۰/۳۰۲ مهم‌ترین تهدیدات محلات می‌باشد. در بین شاخص‌های کلان تأثیرگذار بر توانمندسازی محلات، شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی در بعد قوت با مجموع امتیاز

وزنی ۱/۷۸ و در بعد ضعف با نمره ۱/۳۴ و در بعد تهدیدات با نمره ۱/۴۰ به مقایسه با سایر شاخص‌های موردبررسی از اهمیت ویژه‌ای در برنامه‌ریزی‌های توانمندسازی محلات دارد.

در نهایت با استناد به یافته‌های تحقیق و قرار گرفتن استراتژی رقابتی/تهاجمی به عنوان مناسب‌ترین استراتژی برای توانمندسازی محلات، استفاده از توان بالای مشارکتی ساکنان محلات در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی در سامان‌دهی بافت‌های فرسوده و بهسازی محلات با نمره ۳/۳، اجرای مانورهای بلایای طبیعی در محلات حاشیه‌نشین با رویکرد آگاه‌سازی ساکنین محله با نمره ۲/۸ و رعایت اصول فنی و مهندسی در ساخت‌وساز واحدهای مسکونی و نظارت دقیق مهندسان ناظر با نمره ۲/۳ مهم‌ترین برنامه اقدامی برای توانمندسازی محلات به ترتیب از اولویت اول تا سوم قرار گرفت.

منابع

- احمدیان، مریم، (۱۳۸۲)، حاشیه‌نشینی و راه‌حل‌ها، نشریه اندیشه حوضه، شماره ۴۳ و ۴۴، ۲۹۶-۲۷۷.
- ایراندوست، کیومرث و صراف، مظفر (۱۳۸۶)، یاس و امید در سکونت‌گاه‌های غیررسمی: نمونه موردی شهر کرمانشاه، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه، سال هفتم، شماره ۲۶، ۲۲۰-۲۱۰.
- احدنژاد روشنی، محسن و همکاران (۱۳۹۲)، اسکان غیررسمی و توسعه پایدار شهری، چالش‌ها و پیامدها در بین محلات حاشیه‌نشین شمال شهر تبریز، اولین همایش ملی شهرسازی و معماری در گذر زمان، قزوین، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی.
- پیران، پرویز (۱۳۷۳)، آلودگی ناشینی در ایران: دیدگاه‌های نظری، با نگاهی به شرایط ایران (بخش اول)، ماهنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۸۸-۸۷، ۱۰۱-۹۶.
- پیری، عیسی؛ زالی، نادر و تقیلو، علی‌اکبر (۱۳۹۱)، امکان‌سنجی به‌کارگیری رهیافت توانمندسازی در ساماندهی سکونت‌گاه‌های غیررسمی: مطالعه موردی گلشهر مشهد، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال سوم، شماره دروازه، بهار، ۱.
- حیدری نوشهر، مه‌ری و نظریان، اصغر (۱۳۹۰)، بررسی عوامل مؤثر بر حاشیه‌نشینی و بازتاب‌های آن، با تأکید بر کاربری خدمات شهری: مطالعه موردی شهر یزد، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال هشتم، شماره ۳۱، ۳۱.
- داداش‌پور، هاشم، علیزاده، بهرام (۱۳۹۰)، اسکان غیررسمی و امنیت تصرف زمین تهران، انتشارات آذرخش.
- ربانی، رسول و وارثی، حسین (۱۳۸۸)، تحلیلی بر عامل اصلی شکل‌گیری مناطق حاشیه‌نشینی در شهر اصفهان نمونه موردی منطقه ارزنان و دراک. جغرافیا و توسعه شماره ۱۳، ۹۳.
- رضایی، محمدرضا و کمانداری، محسن (۱۳۹۳)، بررسی و تحلیل علل شکل‌گیری حاشیه‌نشین در شهر کرمان: مطالعه موردی محلات سیدی و امام حسن، فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی، سال چهارم، شماره چهارم، ۱۳۹.
- رفیعیان، مجتبی و سیف‌الدینی، فرانک (۱۳۸۴)، راهبردهای ساماندهی اسکان غیررسمی و برنامه مداخله در شهر بندرعباس، مجله بین‌المللی علوم مهندسی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، جلد ۱۶، بهار، ۲۱.
- رفیعی، شهرام (۱۳۸۸)، «توانمندسازی راهنمای جامعه ایمن»، تهران: نشر شهر، ۱۷-۱۶.
- زالی، نادر و پور فتحی، جواد (۱۳۹۱)، تحلیل وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی محله‌های حاشیه‌نشین شهر اهر، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره پانزدهم،
- زاهدزاهدانی، سیدسعید (۱۳۶۹)، حاشیه‌نشینی، انتشارات دانشگاه شیراز.
- سلطانی، منیژه (۱۳۸۲)، بررسی حاشیه‌نشینی و ساماندهی آن در زنجان مطالعه موردی: کوی فاطمیه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت‌معلم تهران.

- شریفی نیا، زهرا (۱۳۹۱)، حاشیه‌نشینی، مسائل اجتماعی و فرهنگی آن در شهرها، مطالعه موردی: محله غلام تپه شهرستان آزاد شهر، چهارمین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری، مشهد. ص ۱۳۰.
- شکویی، حسین (۱۳۸۵)، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت.
- صرافی، مظفر (۱۳۸۲)، به‌سوی نظریه‌ای برای ساماندهی اسکان غیررسمی، از حاشیه‌نشینی تا متن حاشیه‌نشینی، فصلنامه عمران و بهسازی هفت شهر، سال سوم، شماره ۸.
- قرخلو، مهدی و میره، محمد (۱۳۸۶)، توانمندسازی اجتماعی راه حلی برای حاشیه‌نشینی شیخ‌آباد قم، فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی، سال دوم، شماره سوم، ۱۲۶-۱۱۱.
- کلانتری، خلیل (۱۳۹۴)، پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی، تهران، انتشارات فرهنگ صبا، چاپ سوم.
- نقدی، اسداله (۱۳۹۲)، حاشیه‌نشینی (تئوری‌ها- روش‌ها- مطالعات موردی، تهران، انتشارات جامعه‌شناسان.
- نقدی، اسداله (۱۳۸۵)، حاشیه‌نشینی چالشی فراوری توسعه پایدار شهری (با تأکید بر شهر همدان) فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۲۰، ۲۱۳.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۲)، سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۲.
- Adusumilli, U. (2001), "Regulatory Guidelines for Urban Upgrading, Urban Poor Asia, ACHR Profile on Philippines Homeless Peoples Federation.
- Kretzman, J. & McKnight, J. (1997), Capacity Inventories: Mobilizing the community skills of local residents. Chicago: ACTA Publication.
- Martinez, J.; Gora Mboup, Richard Sliuzasa and Alfred Steina. (2008), Trends in urban and slum indicators across developing world cities, 1990-2003. Habitat International, Vol 32, 86-108.
- Narayan, D., (2002), empowerment and poverty reduction: A Sourcebook, the word bank, Washington.DC.
- Un - habitat (2003), *The Challenge of Slums*; Global Report on Human Settlements

ویژگی‌ها و مشخصات کلی کارشناسان و صاحب‌نظران

فراوانی		طبقات	متغیر
درصد	تعداد		
۷۶	۱۹	مرد	جنس
۲۴	۶	زن	
۴	۱	۲۵-۲۹ ساله	سن
۱۲	۳	۳۰-۳۴ ساله	
۱۶	۴	۳۵-۳۹ ساله	
۳۲	۸	۴۰-۴۴ ساله	
۲۴	۶	۴۵-۴۹ ساله	
۱۲	۳	بالاتر از ۵۰ سال	
۱۶	۴	لیسانس	تحصیلات
۵۲	۱۳	فوق‌لیسانس	
۳۲	۸	دکتری	
۸	۲	زیر ۵ سال	مدت آشنایی در حد با محله
۳۶	۹	۶-۱۰ سال	
۵۶	۱۴	بیشتر از ۱۰ سال	محل کار
۲۸	۷	شهرداری	
۱۲	۳	فرمانداری	
۲۵	۵	دانشگاه	
۸	۲	استانداری	
۸	۲	آموزش و پرورش	
۸	۲	سازمان بهزیستی	
۸	۲	مرکز بهداشت	
۸	۲	کمیته امداد	